

DİJİTAL DÖNÜŞÜM KİMİN İÇİN? EMEK, SERMAYE VE YAPAY ZEKÂ

Tayfun İşbilen
İSKİ Bilgi İşlem Dairesi Başkanı
tayfunisbilen@gmail.com

Ocak ayında İsviçre Alplerinin eteklerindeki Davos kasabası bu yıl da dünyanın en güçlü isimlerini ağırladı. Ama 56. Dünya Ekonomik Forumu'nda bir şeyler farklıydı. "Yapay zekâ" kelimesi oturmalarında 608 kez geçti; diğer tüm teknoloji terimlerinin toplamından fazla. BlackRock CEO'su Larry Fink'in sözleri salonlardaki kalabalığı bile tedirgin etti: "Yapay zekâ beyaz yakalılara, küreselleşmenin mavi yakalılara yaptığını yaparsa, bu gerçeklikle doğrudan yüzleşmemiz gerekir."

Aynı günlerde, binlerce kilometre uzaktaki Gebze'deki bir fabrikada vardiya değişimi yaşıyordu. İşçiler, bir ay önce devreye giren akıllı üretim hattını konuşuyordu. Bir önceki yıl 45 kişinin çalıştığı bölümde artık 18 kişi vardı. Kalanların bir kısmı yeniden eğitim programına alınmış, bir kısmı ise "karşılıklı anlaşmayla" işten ayrılmıştı. İşte 2026'nın temel sorusu bu: Bu dönüşümü kim yönetecek?

Davos'ta Korku, Umut ve Büyük Sessizlik

Forum "Diyalog Ruhu" temasıyla toplandı. Ama masanın etrafında Microsoft, Google, NVIDIA, Anthropic, OpenAI... Teknoloji devlerinin CEO'ları art arda sahneye çıkıp insanlığın geleceğine vizyon sunarken, o geleceği inşa edecek işçilerin temsilcisi yoktu.

Anthropic CEO'su Amodei'nin iddiaları salonda şok etkisi yarattı: "Yapay zekâ bir yıl içinde tüm yazılım geliştiricilerin işini devralacak. Beyaz yakalı işlerin yüzde 50'si beş yıl içinde ortadan kalkacak." Google DeepMind CEO'su Hassabis ise daha temkinliydi: "Mevcut sistemler insan düzeyinden hâlâ çok uzak." Bu tartışmanın yalnızca teknoloji uzmanları arasında yapılması başlı başına bir sorun.

IMF Direktörü Georgieva'nın sözleri Davos koridorlarında uzun süre yankılandı: "İşlerin yüzde 40'ı yapay zekâdan etkileniyor; kimi geliştiriliyor, kimi ortadan kalkıyor, kimi de daha iyi ücret beklentisi olmadan köklü biçimde değişiyor. En hazırlıklı ülkelerde bile yeterince hazır değil."

Georgieva bu dönüşümü "tsunami" olarak nitelendirirken en büyük yıkımı ise hazırlıksız yakalanmaların yaşayacağı uyarısında bulundu.

Türkiye'de Sessiz Deprem

Türkiye'de dönüşüm çoktan başladı. DİSK-AR verilerine göre "geniş tanımlı işsiz" sayısı 11,5 milyona ulaştı; bu rakam iş aramaktan vazgeçenleri de kapsıyor. Sorunun büyük bölümü "beceri uyumsuzluğu": insanların yetkinlikleri, piyasanın talep ettikleriyle giderek daha az örtüşüyor.

Bankacılık, güvenceli sektörlerin simgesi olmasına karşın bugün en sarsıntılı alanlardan biri. Morgan Stanley'e göre yapay zekâ 2030'a kadar yalnızca Avrupa'da 200 bin banka çalışanını işsiz bırakabilir. Türkiye'de de şubesiz bankalar kuruluyor, mevcutlar şube sayılarını azalıyor, chatbotlar müşteri hizmetlerini devralıyor, algoritmalar kredi kararlarını veriyor. Bir çalışanın sözleri bu tabloyu özetliyor: "Eskiden müşteriyle yüz yüze görüşür, onun hayatını anlardık. Şimdi sistem 'red' veya 'onay' diyor, ben sadece düğmeye basıyorum. Yarın o düğmeye de ihtiyaç kalmayacak."

Elektrik-elektronik mühendisliği açısından tablo daha da somut. Enerji dağıtım şirketlerinde SCADA operatörlüğünden akıllı şebeke mühendisliğine, güç elektroniği tasarımından endüstriyel otomasyon sistemlerine kadar pek çok kritik rol, yapay zekâ destekli çözümlerle köklü biçimde dönüşüyor.

Sendikaların Körelmiş Perspektifi

Türkiye'deki sendikalar bu dönüşüme henüz yeterli yanıt üretmedi. Kök sorun şu: Fordist üretim modeline dayanan 1960'lar sendikacılığı, yapay zekâyı "biraz daha gelişmiş bir makine" olarak görüyor. Bu köklü bir yanığı.

Sermaye, işçinin bilgisini ve dijital izlerini "veri" olarak işleyip yapay zekâ modellerini eğitirken; sendikalar veri mülkiyeti ve algoritmik haklar konusunda tutarlı bir pozisyon geliştiremiyor. Teknolojiyi "uyum sağlanacak bir dışsal şok" saymak

ise stratejik körlük. Klasik sendikacılıkta işçinin karşısında tartışılabilir, itiraz edilebilir bir ustabaşı vardı. Bugün o rolü şeffaf olmayan algoritmalar dolduruyor. Sendikaların toplu sözleşme masasında hâlâ ücret pazarlığını algoritmik pazarlığın önüne koyması bu boşluğu açıkça ortaya koyuyor.

Kamucu Bir Yol Haritası

Yapay zekâyı kaçınılmaz bir dalga olarak kabullenmek zorunda değiliz. Teknoloji, nasıl yönetildiğine bağlı olarak hem özgürleştirici hem de baskılayıcı olabilir. Elektrik ve elektronik mühendisleri olarak bu sürecin pasif izleyicileri değil, aktif belirleyicileri olabiliriz. Bunun için dört eksen kritik.

Algoritmik şeffaflık: İşçiyi yöneten ve puanlayan algoritmalar denetlenebilir olmalı. “Kaynak kodunu görmediğimiz algoritmayı kabul etmiyoruz” ilkesi, yeni dönemin sekiz saatlik işgünü talebi kadar temel bir hak. AB’nin Yapay Zekâ Yasası bu alanda önemli bir referans; Türkiye’nin de benzer bir çerçeveye ihtiyacı var.

Veri temettüsü: Çalışanların emeği ve deneyimi yapay zekâ modellerini eğitiyorsa, o çalışanlar üretilen değerden pay almalı. “Veri temettüsü” (data dividend) kavramı akademik tartışmadan çıkıp toplu sözleşme masasına taşınmalı.

Çalışma sürelerinin kısaltılması: Yapay zekânın sağladığı verimlilik artışı, işten çıkarmayla değil çalışma sürelerinin kısaltılmasıyla topluma geri dönmeli. Haftalık 32-35 saatlik çalışma teknolojik olarak mümkün; siyasi bir tercih meselesi. Üretkenlik son yüz yılda katlanarak arttı ama bu kazanımın büyük bölümü emeğe değil sermayeye

aktı. Yapay zekâ çağında bu eşitsizliği sürdürmek, toplumsal gerilimi derinleştirmekten başka bir sonuç doğurmaz.

Kamusal yapay zekâ altyapısı: Veri merkezleri, hesaplama kapasitesi ve temel modeller yalnızca özel sektörün tekeline bırakılmamalı. Kamusal vakıflar ya da egemen varlık fonları aracılığıyla bu teknolojinin getirileri topluma açılabilir. Yapay zekâ okuryazarlığı yalnızca “kullanmayı” değil, “sorgulamayı” da kapsamalı.

Birleşik Bir Cephe

Metal işçisinin, gazetecinin, bankacının ve kamu çalışanının sorunu özünde aynı: emeğin yerini alan, emeği denetleyen, emeğin değerini el koyan teknoloji. Bu parçalı tabloya karşı konfederasyonlar üstü bir Dijital Emek Platformu kurulmalı; deneyimler paylaşılmalı, ortak talepler üretilmeli, teknoloji özgürleşme aracı olarak yeniden talep edilmeli. Meslek odaları da bağımsız Teknoloji Enstitüleri kurarak üyelerine eleştirel teknoloji okuryazarlığı kazandırmalı.

Yapay zekâ doğası gereği tarafsız değil, politik bir teknolojidir. Kimin elinde nasıl yönetildiği, onun özgürleştirici mi baskılayıcı mı olacağını belirler. Emek örgütleri “kaderci” vizyon karşısında fabrikalardan ve ofislerden yükselen “teknolojik egemenlik” talebini güçlü biçimde dile getirmelidir. Aksi takdirde tsunaminin ardından geriye yalnızca boş sendika binaları ve işlevsiz tüzükler kalır.

Bu makale, Davos 2026 Dünya Ekonomik Forumu analizleri ve Türkiye’de dijital dönüşüm stratejilerine ilişkin saha araştırmalarına dayanmaktadır.

